

„A Természet“ előfizetési ára
egy évre 6 korona;
díszes bekötési tábla hozzá 2 korona.

Állattani, vadászati és halászati folyóirat.

Megjelenik minden hó 1-én és 15-én.

Szerkeszti és kiadja:

DR. LENDL ADOLF.

Budapest,

II. ker., Donáti-utca 7. sz.

A nyelv lélektana.

Irta: Dr. Sztura Szilárd. (Folytatás)

IV. A szókinés és a gondolatkinés.

Nyelvlélektani szempontból felette érdekes annak a kérdésnek a fejtegetése, hogy lehet-e lelkünk minden gondolatát és érzését szavakkal kifejezni, — s ha igen, fedi-e a szó a gondolatot?

Müller Miksa nyelvfilozófus azt tanítja, hogy „Szavak gondolatok nélkül holt hangok, gondolatok pedig szavak nélkül semmik. Gondolkodni annyi, mint hangtalanul, némán beszélni. — beszélni pedig annyi, mint hangosan gondolkodni. A szó megtestesült gondolat.“ Azt is tanítja Müller, hogy nincs fogalom szó nélkül. Szó és fogalom együtt keletkezik s egymás nélkül nem létezhetik és *soha* nem létezhetett.

Ismét egy tudós, a ki a *soha* szót könnyelműen s meggondolatlanul használja.

A szó csak üres hordó, a gondolat annak a tartalma. A szó csak ruha, a gondolat a test. És a hogy el tudjuk képzelni folyadékot a hordón kívül és a hogy el tudjuk képzelni a ruhát is, a testet is külön-külön és egymástól függetlenül, épúgy el tudjuk képzelni a gondolatot szó nélkül.

S a ki azt mondja, hogy a hordó előbb keletkezett s a víz csak azután létesült, talán épen a hordó kedvéért, — vagy hogy előbb volt a ruha s csak azután keletkeztek a testek, talán épen a ruhák kedvéért: az nyilvánvalóan ész nélkül beszél, époly ész nélkül,

mintha Müller Miksával együtt azt mondaná, hogy a hordó és a víz, a ruha és a test, a szó és a gondolat egyidőben keletkeztek, egymástól elválaszthatlanok és egymás nélkül el nem képzelhetők.

Rég megvoltak már e földön a tengerek, folyamok, folyók, patakok, források mérhetetlen mennyiségű víztömegekkel — s csak azután csináltak az emberek hordókat, a melyekben a vizet felfogták és megőrizték.

De van-e és képzelhető-e annyi hordó, amennyi víz és más cseppfolyós anyag van a világon? Kiszámíthatatlanul több a víz, mint a hordó; — és legalább is annival több a gondolat és érzés, mint a mennyi szó van azok kifejezésére.

Gondolatkinésünk sokkal nagyobb mint szókinésünk és végtelen sok gondolatra és érzésre nincsen szavunk. S ha van is egyik másik gondolatra és érzésre szavunk, az a szó is csak tökéletlenül fejezi ki az érzést és a gondolatot.

Valamely remek festményben, vagy szoborban megtestesült eszmét és ezeknek a műremekeknek a szépségeit szavakkal úgy kifejezni, hogy az eszme és e szépségek szemlölhetőkké váljanak, — nem tudjuk.

A zene hangjait s e hangok végtelen változatait szavakkal kifejezni és felfoghatókká tenni nem tudjuk.

A színeket és azoknak végtelen változatait és árnyalatait sem tudjuk szavakkal kifejezni.

Megkülönböztetünk zöld, kék, sárga stb. színeket, de a zöld, vagy a kék szín számtalan árnyalatának a kifejezésére nincs külön szavunk s ha színárnyalatokat

akarunk kifejezni, a színes tárgyakat veszszük segítségül. Így mondjuk: égbék, buzavirágszínű, tengerzöld; liliumfehér, rózsaszínű stb. A gesztenyeszint pedig így fejezzük ki: „Se nem szőke, se nem barna.“

Így vagyunk az *ízekkel* is. Van szavunk az édes, savanyú, a keserű ízek kifejezésére, — de hogy ezek a kifejezések mennyire általánosak az ízek végtelen fokozatával szemben, köztudomású. Az édesnek, vagy a savanyúnak igen sok fokozata lehet, a melyet sem kifejezni, sem megmérni, sem körülírni nem lehet. Az egyes fokozatokat így fejezzük ki: mézédés, czukorédés.

Az illatokkal sem vagyunk különben. Az illatok fokozatait *erős* és *gyenge* jelzőkkel akarjuk kifejezni; árnyalatait pedig az egyes virágok illataival, pl. rózsaillesat, akáczillat, szénaillesat, stb.

A hő és fény fokainak és árnyalatainak a kifejezésére sincsenek megfelelő szavaink. A hideg, langyos, meleg, forró távolról sem fejezik ki a hő összes fokozatait és árnyalatait. A jéghideg nem fejezi ki a hideg legfelsőbb fokát s a forrónak is nagyon sok foka lehet. A hőt azért fokmérővel mérjük és fokokkal fejezzük ki a különböző hőárnyalatokat.

A fényárnyalatok is végtelenül nagyok s azok megkülönböztetésére nem rendelkezünk elég szóval. Koromsötét, homályos, világos, vakító fény stb. távolról sem fejezik ki az összes fényárnyalatokat.

Mindezek a példák azt bizonyítják, hogy érzeiteink túlnyomó részét szavakkal megjelölni képtelenek vagyunk.

Érzelmeinknek is csak elenyészően csekély részét tudjuk szavakkal kifejezni.

Az érzelmek skálája sokkal gazdagabb, mint pl. a hő skálája. Az érzelmek árnyalatait és fokait azonban nemcsak szóval, de fokokban sem tudjuk kifejezni.

Hány foka lehet pl. a fájdalomnak s az örömnak, a haragnak és gyűlöletnek?! Ezeknek a finom árnyalatoknak a kifejezésére azonban alig van szavunk.

Igaza van Vörösmartynknak, midőn azt mondja, hogy „Nem érez az, ki érez szavakkal mondhatót.“

Ezt ismeri be az ember akkor, midőn szóval kifejezhetlen lelki állapotát efféle semmitmondó s csak a nyelv szegénységét eláruló szavakkal jellemzi: különösen, vagy sajáttságosan érzem magamat; vagy midőn azt mondja: kimondhatatlan, kifejezhetetlen érzés gyötör; vagy: végtelenül boldognak érzem magamat.

Fogalmainkat sem tudjuk helyesen, teljesen és világosan kifejezni, mert a szó nem fedi a fogalmat. Azért mindig többet gondolunk, mint amennyit szóval kifejezünk.

Ha a fa fogalmát felidézzük, annak egységes képét látjuk — törzsével, ágaival, leveleivel, virágai-
val s egymásután különböző fára gondolunk.

A legtöbb szó a fogalomnak csak egy tulajdonságát fejezi ki. Pl. csalogány, kakuk, szarvas, író.

A csalogány fogalmát a csalogatás, a kakuk fogalmát ennek a madárnak a hangja s a szarvas fogalmát a szarv nem meríti ki és az *író* is nemcsak ír, hanem főleg gondolkozik s lehet valaki író annélkül, hogy sajátkezüleg írjon és van sok ember, a ki egyebet sem tesz, csak ír és még sem író, hanem pl. csak leíró.

A nyelvek szegénységét bizonyítja az is, hogy sok az olyan szó, amelynek több a jelentése s hogy az ilyen többértelmű szónak a valódi értelmét csak az összefüggésből állapíthatjuk meg, feltéve, hogy a szónak összes jelentéseit ismerjük. Így például a *lép* szónak a következő három mondat mindegyikében más-más az értelme:

„Majd leszakadt a *lépem*, úgy futottam.“

Pacsirtadal.

ereng. A réten és mezőn
Még egy fűszál se rezdül.
Az első, félénk napsugár
Suhaj most rajt' keresztl.

S ezüst csengőnek hangjakép
Csendül pacsirta-ének
És mint varázsütés nyomán
A mindenség feléled.

A réten friss szellő lebeg,
Csillog fűvön a harmat.
Vidám zaj, zsongás váltja fel
Az éjjeli nyugalmat.

Az ébresztő pacsirtadalt
Meghallja rózsá, mályva
S tovább lebeg, miként a méh,
A rezedára szállva.

És ébredeznek sorba mind
A friss pacsirta-szóra,
A kakuk és a seregély,
A harkály és a gólya.

Hozzá szegődnek csiz s a pinty
S a hangverseny megindul
És fölver engem is a dal
Szomorú álmaimból.

Kopott, fakó ruhás madár,
Ah úgy szeretlek téged.
Nótádra erdő és mező
Mély álmából felébred.

S édes dalod a friss tavaszt
Belopja a szívekbe,
S a gond, a fájdalom, keserv
Rosz álmként feledve.

Költő vagy, ki az édes dalt
A bús szívekbe írja.
Verőfény, szín minden dalod,
Dalolj, kedves pacsirta!

FELEKI SÁNDOR.

„Lépre került.“

„A kényességtől azt sem tudja, hova lépjen.“

A hasonhangzású, de különböző értelmű szavak ügyes csoportosításán alapszik a szójátékos élce.

A „költő“ poétát és pénzköltőt is jelent s az ebből faragott élce a következő epigrammból ismeretes:

„Hogy Feri jó költő, azt senki tagadni ne merje!
Nem jól költ-e, ki már kétszer a csődbe került?“

Szóélce ez is: „Nemcsak a nő nő, hanem a férfii is nő“ (t. i. mind a kettő megnő.)

Az egyes érzeteket kifejező szavak is több értelműek. Így például mást jelent az *édes*, ha azt modjuk: édes méz, — mást, ha azt mondjuk: édes anyám, vagy édes lelkem.

Ahogy lehet sorok közt olvasni, vagyis kitalálni az írónak ki nem írt gondolatát, úgy lehet a szavak közt olvasni, vagyis a beszélőnek az elhallgatott gondolatát kiegészíteni.

Ha a magyar embernek halra vizet kínálnak, azt mondja: „Nem szereti a hal a harmadik vizet.“ Ezt a gondolatot ekkép kell kiegészíteni: Az első víz az, amelyben a hal él, a második az, amelyben megtisztítják, mielőtt megsütik, a harmadik az, amelyet reá isznak. Ez a harmadik víz megárt annak, aki halat eszik; azért kell halra bort inni.

A magyar ember sűrűn szokta szavait átvitt értelemben használni s azért idegen, vagy olyan, aki a magyar nyelv sajátosságait nem ismeri, a magyaros beszédet vagy nehezen, vagy sehogysem érti.

Ezt a sajátosságát a magyar így fejezi ki: „Mást szól, mást gondol“, vagy így is: „Fianak szól, menyé is érthet belőle“.

A magyar nyelv sajátosságaihoz tartoznak azok a szóképzők is, melyek nyelvünkben olyan szavakat alkotnak, amelyek más idegen nyelven ki nem ejthe-

tők, amelyek a magyar beszédnek sajátos szint kölcsönöznek. Ilyen képzők a *kozik*, *kezik*, *közik*, az *ul*, *ül*, az *astul*, *estül*, *östül*.

Igy mondjuk a barbár „ajánlja magát“ helyett: „ajánlkozik“; e helyett pedig: „jelenti magát“, „jelentkezik“, továbbá mutatkozik (és nem: mutatja magát); zálogul bir valamit, s nem zálogban; lovastul esett a vízbe, s nem lovával együtt.

Sajátságos példák ezek is: isten-ember, vagy ország-világ tudja; vagy: fáj a szívem kívül-belül; vagy: töviről-hegyire kérdezősködik; vagy: testestül-lelkestül itt vagyok; vagy pl.: meg-megered (t. i. ismételve) az eső; vagy: rá-rákezdí a nótát; vagy: a szél el-elkapja a hangot.

A magyar nyelvnek egyik sajátossága az, hogy a páros testrészeket jelentő szavaknak az egyes számát külön szóval jelöli, mert a szavak magukban rendszerint többes jelentésűek. Így pl. kezem, szemem, fülem, lábam többes jelentésű s helytelen e helyett a „kezeim, szemeim, füleim, lábaim“ használata.

Az egyes szám helyesen ez: félkezem, félszemem, félfülem, féllábam. „Félfülű“ tárgyra is vonatkozik s olyan edényt jelent, amelynek csak egy füle, vagyis egy fogantyúja van. Pl. félfülű dézsa.

Igy mondjuk pl. félszemére vak, vagy féllába a koporsóban.

Régi magyar mondás, hogy „milyen az ember, olyan a beszédje“ s hogy „mennyi az ember, annyi az értelem“. S ez igaz, mert amint nem létezik két egyenlő levél, úgy nem létezik két egyenlő érzet, vagy képzet, vagy fogalom s azért nem létezik két ember sem, aki egyazon szón teljesen és tökéletesen ugyanannyit értene.

Olyan a szó, mint a hordó s olyan a gondolat, mint a hordó tartalma. Tudjuk pedig, hogy van teli

Gserreg ismét a szarka.

„A TERMÉSZET“ eredeti tárczája.

— Tavaszai kép. —

ár eltrillázta reggeli énekét a pacsirta s eldanolta apró strófáit. Selymes vetésben bujkál most és szedeget.

Már leszállott magas keringéséből, derült levegőégből a gólya is. Betekintette felülről a vidéket, messze nézett, messze látott, majd leszállott a vízre. Most ott lépeget a nedves réten. Belegázol a vízbe, egyet-kettőt, azután figyel.

Választott királya ő a békáknak, bár mind félnek tőle, eltűnnek s elhallgatnak, ha közéljük kerül és csak egyet mozdul; hát meg-megáll és figyel, hol és melyik úti fel fejt legelőbb ismét a színen.

Buborékol a víz, ő ezt már ismeri: ott dugja ki otromba fejét, ökölnyi nagy szemét az első. De a gólya még nem mozdul, hanem vár. Majd még közelebb is kerül egyik vagy másik; ezt azután bekapja hirtelenül. Megint megrezdül a víz, ügyel-figyel a gólya s nyomban rá odavág a csőrével — utána pedig nagyot nyel. Egy-két békával kevesebb kurutyol majd este, holdvilágos szép estén, szerelmesek versenyén.

A gólya ezután tovább áll. Nehéz az ő kenyere is, mint minden másnak; keresni, szerezni kell ez életben minden falatot. Odébb áll, mert itt már meglátták és óvatosan messze kerülnek.

Megint egy lábon áll és most engem figyel. Vajjon miért közeledem feléje? — alighanem ezt gondolja magában. Magában, nincs kitől kérdezze, mivelhogy nincsen párja.

Özvegy-e, avagy árva? Tavasz kezdetén elhagyott-e, vagy elűzött? Senkise tudhatja, csak ő.

Nagy távolban egy lebegő pont van az égen; ezt nézi. Nézi már régen.

Derült az ég. Ritka fehér felhők fátyolán átesillan a nap.

Lebeg a pont, de nagyobbodik már, mert közeledik; majd nagy ívekben kering tág mezők és rétek felett.

Madár szemé a felhőkig lát s amit most lát egy lábon álló barátunk, tudja, hogy az a pont: szintén gólyamadár.

Nyakát kinyújtja, szárnyait bontogatja, egyet lép, egyet lebbent, majd nekiszalad, amint felrepülni készül. És most már száll ő is. Arrafelé veszi útját, amerről párját látja jönni. Nemsokára magasan jár a fehér felhők alján.

Nagyot kering most a másik és visszafordul; kitér a találkozás elől; utána siet a miénk — tavasz kezdetén elhagyott-e, vagy elűzött? Senkise tudhatja, csak ő. Szállnak, szállnak egymás után, majd elveszti a szemem mindkettőt.

hordó s van üres hordó. Azt is tudjuk, hogy egyik hordóban víz, egy másikban eczet, egy harmadikban pedig bor lehet. De a borok is különbözők lehetnek; az egyik vinkó, lőre, — a másik pedig a legfinomabb tokaji lehet. Így van ez a szavak jelentésével is. Az egyiknél semmit sem jelent a szó, — üres hang, — a másik keveset ért rajta, a harmadik pedig sokat.

Ezek a szavak pl. ösztön, állam, élet, természet, isten — vagy semmit, vagy keveset, vagy igen sokat jelenthetnek. A tudatlan ember az „ösztön“ szó hallatára semmit sem gondol, — a tudós pedig nagyon sokat és a hány tudós van, annyiféle értnek rajta. Az „állam“ szó alatt is kiki mást-mást ért, — tartalma t. i. vagy igen szűk, vagy végtelenül gazdag, — de semmiesetre sem teljesen egyenlő.

A nyelv tökéletlenségét igyekszünk úgy, ahogy kipótolni, midőn az egyes gondolatok árnyalatait a szavak különböző hangsúlyozása által kívánjuk kifejezni.

Ismeretes a könnyelmű fiúnak apjához intézett ez a rövid levele: Apám, küldj pénzt. A haragos apa és a jólelkű anya más-más hangsúlyozással olvassák e levelet s más-másképen értelmezik. De az apa is másképp értelmezi haragos lelkiállapotában s az ennek megfelelő hangsúlyozással és másképen haragja csilapultával és szelid hangsúlyozásban.

És hány szó van olyan, amelynek a jelentését csak sejtjük. Ilyen szavak: lélek, akarat, lét, örökkévalóság stb.

Es ezek után kérдем: Igaz-e az, amit Müller Miksa tanít, az t. i. hogy a szó és fogalom egyazonos s hogy minden fogalomra van szavunk s hogy nincs gondolat szó nélkül?

Azt hiszem, hogy az elmondottak után senki sem kételkedhetik abban, hogy érzetek, képzetek, érzelmek,

fogalmak szavak nélkül igen is létezhetnek s tényleg léteznek, hogy a gondolatoknak csak elenyészően csekély részére vannak szavaink és hogy ezek a szavak is csak nagyon hiányosan és felette tökéletlenül fejezik ki a megfelelő gondolatokat.

V Az anyanyelv és a nemzeti nyelv.

Bizonyos fogalmakhoz az előadottak szerint bizonyos szavak kapcsolódnak. A fogalom felidézése felidézi tehát a megfelelő szót is és megfordítva: a szónak az emlékezetből a tudatba való idézése felidézi a megfelelő fogalmat is.

Aki több nyelvet tud, annak fogalmaihoz több nyelvű szó kapcsolódik, de az anyanyelv szavainak a kapcsolata tökéletesebb és a szavak könnyebben idézhetők fel.

Idegen nyelvű beszédünk nem lehet oly folyékony és hibátlan, mint anyanyelvű beszédünk.

A megfelelő szónak a rögtöni felidézése, a helyes kiejtés, a hibátlan mondatkötés, szóval a folyékony és helyes beszéd nemcsak hosszas és állandó gyakorlattól, hanem örökölt testi és lelki tulajdonságainktól és képességeinktől is függ.

A szavak emlékeivel is úgy vagyunk, mint más emlékeinkkel.

Egyes emlékeinket halálra ítéltjük, — mert kihál az az emlék, amelyet hosszú időn át fel nem idézünk s a melyet, ha kapcsolatánál fogva a tudatba feltolakodik, onnét rögtön kiűzünk.

Azokat az emlékeket tudjuk legkönnyebben az emlékezetből a tudatba idézni, amelyekre leggyakrabban gondolunk, amelyeket a legsűrűbben felidézünk és figyelmünkkel hosszan fixirozunk.

Síkföld az egész vidék. A határdomb teteje a legmagasabb pont. Oda igyekezem most.

Nedves a rét, üde pázsit a mező. Selymes búzavetés meggyén betérek a kökénybokros ösvényre. Elvirágozott már a kökénybokor; fehérszirmú virágdísz lezuhlott mind. Elmúlt az ideje.

Rövid a virág élete; rövid, de kedves. Harmat üditi, nap-sugár keltegeti és ha szirmait kitarja, méh és pille hamar száll reája. Édes a méze, meg illatos

az álma. De hamar is hervad és majd pártját hullatja. Virágníló tavaszkor a kökénybokor első dísz a mezőnek, de ha virága lehullott, csak tövise marad azután.

Az ákác azonban még meztelen; csak alig hogy rügyezik. Majd kivirágzik ez is.

A fásor legmagasabb fája tetején fészek van; otromba, nehéz fészek; akkora mint a kosár.

Alig bírják az ágak a magasban.

Egy pár veréb ugrándozik körülötte; ott laknak, ott élnek; védelmébe rejtőznek éjjel, avagy bent is fészkelnek.

Csiripelve kergetőznek és csipongva üldözik egymást; érdekes ezt nézni.

Először odaszáll az egyik, ahol a másik sütkérezik a napon, amire ez átszökik a szélső galyra. Oda is követi amaz; már hangosan szólnak egymásra, de még enged az első, mire ismét kergeti a másik.

Berzenkedik az egyik, rávág a másik; kakas mindakettő és szárnyat bontva csúfolják egymást. Egyszerre csak odaszáll a kis nőstény is. Mintha csak ez volna a veszekedés kitöréséhez a jel: csapkodva, egymás tollát tépegetve és mintha semmi sem volna körülöttük, zsibongva leesnek a földre.

Még a fűben is forgolódnak, szétszakadnak, majd összecsapnak ismét, mert leszállott a fáról a tojó is és ügyeli: vajjon melyik fog győzni?

Ha valamely szót sokáig nem használunk, elfelejtjük. Ez lélektani nyelven annyit tesz, hogy az a szó, amelyet az emlékezetből sokáig fel nem idézünk és tudatunkba vissza nem hozunk, annak a nyoma az emlékezetben elmosódik.

A mindennap használt szavakat a legkönnyebben idézzük fel.

Ugy vagyunk a nyelvvel is, mint pl. a zongorázással. Aki csak most tanul zongorázni, az nagyon lassan üti meg a billentyűket és sokszor csinál „gixer“-t. Szakasztott úgy van az, aki a nyelvet csak most tanulja. Beszédszervei még merevek, nehézkesek, — az izmok, az idegek, az idegközpontok, a különböző idegcsomók közti összeköttetések még nem elég mozgékonyak, gyakorlottak, fejlettek.

Később a zongorázó, ha jó zenei érzéséhez hosszasan gyakorlat járul, virtuóz lesz s akkor szédítő gyorsasággal játszik, — mozgásai, ütéseai akkor szabályosak, öntudatlanok, automatikusak, mert hosszasan és állandó ismétlés folytán minden testi és szellemi cselekvés automatikussá válik.

A nyelvvirtuózt is a nyelvérzék és az állandó gyakorlat teszi. A nyelvérzék is örökölt s mint ilyen, öntudatlanul, ösztönszerűen működik.

Az ösztön lelki alapja az örökölt emlék. Az ösztön csak czélszerű cselekvésre képesít, nem pedig a czél felismerésére is. Midőn az örökölt emlék, az ösztön alapján helyesen, czélszerűen cselekszünk, a cselekvés öntudatlan és szükségyszerű, mesterkéletlen és természetes.

A nyelvérzék nem szerzeményünk, hanem örökölt lelki tulajdonságunk. Azért a magyarnak csak a magyar nyelvhez lehet különös érzéke. Ennek a nyelvérzéknek köszönjük az anyanyelv könnyebb elsajátítását, — az abbanvaló kiváló jártasságot, — a

nyelv sajátosságainak, szellemének, szabályainak helyes felismerését.

A nyelvérzék az a belső lelki erő, amely a meglevő nyelvkincsből új, az anyanyelv szelleméből fakadó s annak megfelelő szavak alkotására képesít. Mint a rózsafán a rózsza, úgy fakad a nyelv élő fáján az új szó. Egy rózszaágnak sok lehet a rózsája s a nyelv fájának egy-egy ágából, alapszavából sok szó származhatik. Így lesz pl. a „függ“ alapszóból: független, függő, a régi elől függő, függöny, felfüggeszt, lefüggeszt, ráfüggeszt, a régi fül függő, vagy fülben függő (ma fülbevaló), aranyfüggő stb.

De nemcsak a nyelvérzék, hanem a beszédszervek sajátosságai is átöröklődnek s átöröklődik általában a beszélő képesség.

A kínaiak nem tudják pl. az *r* mássalhangzót kimondani, mert hangszervük ennek a hangnak a kifejtésére nincs kifejlődve; — ők *r* helyett *l*-t használnak; úgy beszélnek, mint kis gyermekeink, akik ezt a mondatot pl: a madár repül, így ejtik: a madál lepül.

Tudjuk, hogy a született német, aki keveset beszél magyarul, Petőfi nevét pl. így ejti: Bedefi, — ezt a szót pedig: Bedő, így ejti: Pete. A *b*-t, *p*-t, és *d*-t felcseréli, — az *ö*-t pedig nem tudja kiejteni és *e*-vel pótolja.

A magyar közmondás szerint „Magyar szájból német szó is magyarul esik“. A magyar hangsúlyozás t. i. súlyosabb és erőteljesebb a németnél. A magyar a német beszédet is magyarosan hangsúlyozza s azért így beszél: Wollen Szi ain wenig warten. A magyar a német hangot a magyar nyelv hangjaihoz áthasonlítja s a német szavakat a magyar nyelv hangképzésének a hatása alatt eltorzítja — s ugyanezt teszi a született német a magyar nyelvvel.

A nap az égről pedig mosolyogva nézi. Azután szétrebbenek.

Odajön a szarka is. Nagyot hajlik az ág, amelyre ráült s ő most himbálódzik rajta, fényes farkát emelgeti, egyszer majd lebukik — azonban mégse, mert átszökik a másik ágra. Megint himbálódzik. De most észrevesz engem. Egyet cserren, meg se gondolja, csak elszáll.

Igyekszik nagyon, mert fél.

A víz szélén álló fűzfákig siet.

A fűzfa ilyenkor már zöld; elbújhatik ott könnyen a lomb között. Pedig ott sincs nyugta s folyton ide-oda ugrál.

Egyszerre csak visszatér, pedig félt. Csak a legközelebbi fáig merészkedik, legtetejébe ül és onnét átszól most. Újból felriad, újból leül, azonban nem hintázik a galyon, hanem figyel. Megint átszól egyszer, többször, de mindig csak röviden, majd hangosabban és cserregve fel-felröpköd.

Veszedelemet sejt. Fészken ül a párja, ennek szól, ezt félti, ezt figyelmezteti. Mert a fészken ülő nem lát a földre és csak a csőre hegyét dugja ki a nagy kosárból. Még aligha költ; csak őrzi, meg védi kedves otthonát. Azonban nyugtalanodik a hím és békét nem enged. Lopva közeledik és ismét elszáll messzebbre, szinte játszik velem és hívogat, hogy kövessem, oda-oda a fűzekhez; el akar terelni innét, hogy ne bántsam az akáczfát, a fészket, a párját, családi boldogságát.

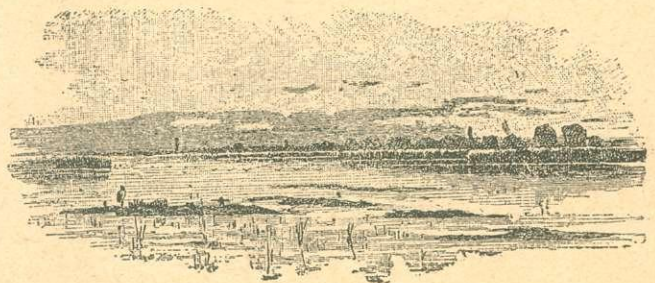
Nem is bántom, csak rávágok a törzsre; — cserr, cserr, szól a hím és elszáll. Szótlanul, de sietve kimenekül a fészkekből a tojó is és követi óvatos társát.

Most ott vannak a fűzfán. Bokros koronáján fent ül az egyik és figyel. Alul nyugtalanodik a másik. Majd ismét játszanak velem és hívnak oda. Leszállnak a fűbe; ott tánczolnak és billegetnek előttem. Fehér-fekete, fényes két madár élénken és hangosan, pajkos mozdulatokkal ugrándozik az üde réten; majd feláll az egyik a vakondtúrás tetejébe és felém néz.

Bájos tavaszi kis kép.

Én nem bántom a fészket, inkább elballagok alóla. Erre felszállnak a fűzfára és himbálóznak megint. Csapkodnak, röpködnek, rekedt hangon cserregnek és üzik egymást . . . én meg nézem . . . tavasz örömeiben: csak hogy cserregsz ismét, te kényes, te pajkos szarkamadár!

R. L. A.

Atöröklődik tehát a hangok megkülönböztetésének és reprodukálásának a képessége is és enélkül a képesség nélkül beszélni egyáltalán nem tudnánk.

Azt hiszem, hogy az anyanyelvet a legkönnyebben tanuljuk meg s érdemes volna megfigyelni, hogy a magyar gyerek mennyivel tanulja meg könnyebben a magyar nyelvet más nyelvcsaládhoz tartozó nyelvnél pl: a németnél, vagy a cseh nyelvnél.

Tapasztalati tény, hogy az apára ütő gyermekek írása az apa írásához feltűnően hasonlít akkor is, ha nem az apjuktól s nem is egyazon tanítótól tanultak írni, a minék a magyarázata az, hogy a legfinomabb szervezeti sajátságok és ezekkel együtt a képességek is átöröklődnek.

Azért bátran állíthatjuk, hogy a sajátságos hangképzés is átöröklődik s hogy a magyar gyermek azért is könnyebben tanul meg magyarul, mint más nyelven beszélni s hogy az idegen nyelvű szavakat tökéletesen hangsúlyozni nem tudjuk.

A nyelvkeveredés az anyanyelvet is, az új nyelvet is rontja.

Azért valóságos élet-halálharcz folyik a nyelvek közt.

Mindegyik halálos ellenségnek tekinti az idegent és a betolakodó idegen szót vagy kiűzi, vagy áthasonítja, — a maga formájára és szellemére átalakítja s eredetét felismerhetetlenné teszi. Így lett a mi *pernahajder* szavunk a német *Bärenhäuter*-ből, — *elsomfordált* a német „er ist schon fort“-ből, — *herkópáter* a német „Herr Gott Vater“-ből.

Mint minden élet-halálharczban azonban, úgy ebben is nagy kár éri a háboruszkodó feleket. Sok szó elpusztul, sok pedig foglyúl esvén, befurakodik és úgy rontja az ellenfelet. E harcban nagy szerep jut a csempészetnek is.

Fájdalommal tapasztaljuk, hogy a magyar nyelv a művelt osztály ajkán egyre ronlik. Alig-alig magyar. Csak úgy hemzseg az idegen szavaktól, az idegenszerűségektől, az úgynevezett barbarizmusoktól. A tudományos nyelv s a hivatalos nyelv: az meg valóságos zaggyalék. Ezeknek a nyelveknek a szóképzései és mondatkötései a magyar nyelv ellen való merényletek.

Ott tartunk már, hogy a magyar paraszt kezdi nem érteni az urak magyar nyelvét és fejszóvalva hallgatja a törvény urainak a furcsa beszédét. Hangoztatni az urak hangoztatják ugyan legjobban, hogy nyelvében él a nemzet, — de ugyancsak ők azok,

akik a magyar nyelvet, a nemzetnek ezt az egyedüli és legdrágább kincsét könnyelműen pocskolják, a helyett, hogy azt a maga lilium-tisztaságában megőriznék és terjesztenék. Igazuk van. A nemzet csak ugyan nyelvében él, mert a nemzeti nyelv a nemzet élete, mert a nemzeti szellem a nemzeti nyelvből táplálkozik, mert a nemzeti nyelv a nemzet szülője, dajkája, nevelője, fénye, levegője, becsülete, büszkesége, — szóval mindensége.

A nemzeti nyelv és a nemzet annyira eiválaszthatlanok, miként a nap s annak sugára, miként a napsugár s annak fénye s melege.

Világító és melegítő nap a nemzeti nyelv — és örök sötétség és dermedt hideg borul arra a szerencsétlen nemzetre, amely nemzeti nyelvét elvesztette.

A nemzeti nyelv, az édes anyanyelv más és több, mint a szellemi közlekedésre szükséges és hasznos eszköz.

Eszköznek bármely nyelv jó s az a legjobb, amely a célnak legmegfelelőbb.

Csupán eszközért nem lelkesedünk, nem rajongunk, életet nem áldozunk!

A nemzeti nyelv nem csupán eszköz. A nemzeti nyelv a nemzeti szellem éltetője. A nemzeti nyelv mély gyökereket ereszt a nemzet agyába és lelkébe. A nemzeti nyelv a nemzet esze és szíve. A magyar szó jelentését nemcsak eszünk érti, de szívünk is érzi. A nemzeti nyelv a nemzet égének ragyogó napja s annak sugarai a nemzet fiainak az eszét megvilágítják és lelküket melegítik.

A magyar szó nekünk égi zene, gyönyörűség. Csak a magyar szó hathat lelkünk legmélyére, csak az ébresztheti fel lelkünk legnemesebb érzelmeit, indulatait.

Azért szent kötelessége e nemzet minden igaz fiának a nemzeti nyelvért úgy küzdeni, mintha ennek a szent örökségnek a megőrzése és gyarapítása egyedül csak rá volna bízva. Ha e hazának minden fia a magyar nyelvnek nemcsak alapos tudója, de buzgó apostola is lesz:

„Oh, akkor, akkor nem veszünk el.
Akkor élet és dicsőség vár ránk,
Akkor saját örök birtokunk lesz,
Ami után eddig csak sóvárgánk.“

t. i. az egységes és hatalmas magyar nemzeti kultúr-állam és annak lelke: a főséges és egységes magyar nemzeti nyelv.

Az erdei szalonka párosodása és szaporítási viszonyai.

Irta: *Lakatos Károly.*

(Folytatás.)

„A Természet“ 1900-1901-ik évfolyamában (XIX. szám) is érdekes adatot találunk az erdei szalonka magashegységi megjelenési ideje és költéseiről feljegyezve *Lázár Lajos* közlésében. Azt írja ugyanis, hogy a közvetlen erdélyi kárpátjaink alján végigvonuló Brassóvármegyének hétfalusi járásában, az u. n. Bolnokon, már sok szalonkát lőtt márczius 1—10-ike közti időben is. E hely — mint említi — a havasok legalján van, közvetlen a szántóföldekből majdnem függőlegesen emelkedik föl sűrű mogyorós és fiatal bükkös-ből s csak helyenként ment a hótól a fentjelölt időben. A havasokon való szalonka-előfordulásokat illetőleg még azt írja *Lázár*, hogy a Predealon (Oláhország határán) a szalonkákat április 15. és 25. közt lőtte,

sztintén hóval tarkázott, délkeletnek fekvő oldalon, mely helyen állítása szerint oly nagy számmal húznak különösen hajnalban (!) a szalonkák, hogy több ízben siketfajd-dürgésen, még pirkadat előtt, korrogásuk és püsszegésük után itélve, nagy számukat kellett feltételeznie. Kotló szalonkákat május első napjaiban, de június elején is talált Lázár a Predeálon és a Hétfalu fölött húzódo magas hegység (Pojana) északi részében. Szalonkacsirkéket ugyancsak júniusban figyelt meg Lázár, júliusban pedig röpülő, de még nem teljesen kitollazott fiókszalonkát lőtt.

Ami az aljakon és illetőleg a síksági erdőkben előforduló szalonkaköltéseket illeti, tapasztalati tény, hogy a szalonkák már oly időben kezdenek tojni, midőn még a húzás java folyamatban van. Nem ritkaság ugyanis, hogy már márczius végén vagy április elején tojásaikat költő jérezék találtak, avagy olyanok, melyek kifejlett tojáshordanak magukban, melyet apportirozás közben a vizsla szemmeláthatólag kiszorít belőlük. Persze, minél inkább vége felé jár a húzás, illetve a szalonkák átvonulásának időtartama, a vonulók zömétől annál több és több szalonka marad el a szükségszerűleg fellépő fészkelési kényszer folytán — egyik évben némely vidékeken több, másikon kevesebb. Ennek illusztrálása okából álljon itt *Gyöngyöshalászi Takách Gyula* (a jeles vadász) följegyzése „*A Természet*“ 1901-1902. évf. I. sz.), melyben azt mondja: „Nálunk a pilisi hegységekben — hol rendes körülmények között csak nagy ritkán lehet költő szalonkára akadni — az idén (1901) *rengeteg sok fészket* s május elején *igen sok fiatal szalonkát találtak.*“

Tényleg, az erdei szalonka költési helyét illetőleg évről-évre újabb meg újabb meglepő tapasztalatokat tesznek a vadászok. Például 1897-ben számos olyan kisebb hegységi, sőt síkvidéki erdőben is találtak fészkelő szalonkákat, ahol azelőtt sohasem tapasztalták; így volt ez a szomszédos Ausztriában is. Az „*Oesterr. Forst- u. Jagzeitung*“ 1897. évfolyamának 28. számában van egy közlemény például, mely szerint, daczára, hogy a bécsi erdőkben az 1897. évi tavaszi szalonkavonulás nagyon gyenge volt, utóbb mégis igen sok költő szalonkát találtak ott. S ezt annál feltűnőbbnek jelzi az idézett lap, mivel egy ottani vadász 25 év óta kíséri figyelemmel, ha vajjon a szalonkák ott költenek-e s ezt csak a mondott év tavaszán találta beigazolva, amennyiben május hó végéig öt olyan fészket talált a bécsi erdőben, melyben erdei szalonka költött.

Hogy a tavaszi fölvonulás alkalmával a tova-vonuló rajtól így elmaradt családalapító szalonkák száma átlag tekintetében semmi esetre sem lehet valami csekély — ide nem számítva a magas hegységeinkben fészkelő egyedek jelentékeny mennyiségét, — azt a szaklapokban mindenfelől közölt szalonkaköltési adatokból bizton következtethetjük. Mindenfelől összegyűjtött számos adatom — melyeket azonban egyenként és részletesen felsorolni fölösleges volna — meglepő bizonyítékokat szolgáltatnak úgy ezt illetőleg, mint arra nézve is, hogy hazánk délnyugati megyéi, általában a Dunántúl sem oly terra inkognita a szalonkákra nézve, mint azt rossz meggyőződés alapján sokfelől állítják. Így például azt, hogy Zala, Vas, Győr, Mosony, Sopron, stb. megyékben csak nagy ritkán állapodnának meg szalonkák költés végett, immár bátran túlhaladott állításnak tekinthetjük. Hogy

példákat hozzak föl, álljanak itt a következő megfigyelési adatok:

Dr. Sötér említi, hogy a magyaróvári lombos erdőkben gyakran akadhatni szalonka-fészkekre és éppen nem ritkaság egész szalonka-fészkealjakkal találkozni.

Szidnay, Nemes-Apátiban, egy fenyő tövében három teljesen kifejlett szalonkafiókát talált júliusban; ugyanő Sümeg vidékén minden időben talált már szalonkát.

Gróf Széchenyi Sándor földesi pusztáján (Tolna m.) aug. 15-én, erdőtlen területen lővetett egy remizben erdei szalonka.

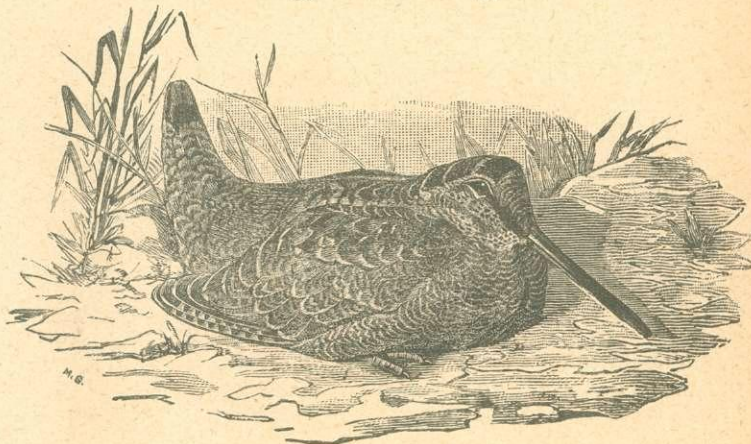
Egerváry Gyula az irsai erdőben (Zala m.) figyelt meg fészkelő szalonkákat április hóban; egy ízben pedig Vas megyében, gr. Erdődy gecsenyei fázánosában szemtanuja volt július havában egy szalonka elejésének.

Deák József P-Kereszturról (Zala m.) a következő megfigyelését közli 1885-ben:

„Folyó évi május 13-án d. u. 3 órakor kimentem az u. n. „Polyva-völgye“ fenyőerdőbe s ott egy ideig néztem a munkásokat, utóbb elindultam hazafelé, de alig hogy 200 lépés távolságra haladtam, egy szűk, pusztá úton szemközt jött velem 7 darab erdei szalonka; két öreg vezette fiait; mind egymást követték, az egyik öreg elől s az 5 fia utána, a másik öreg pedig hátul bezárta a menetet. A vezető öreg folytonosan kurrogott, a fiai pedig sajátságos püsszegéssel feleltek. Én bevártam őket mintegy hat lépés távolságra, ott észrevett a vezető öreg és rögtön visszafordult, majd pedig az egész fészkealj futásban keresett menedéket. Én utánuk futottam, mire felszálltak, egyet azonban, a leggyengébbet, mégis sikerült elfognom, de máris igen szép példány, egészen ki van színezve, csupán a fején van toll helyett pehely.“

Chernel István értesít, hogy évek előtt Sárvár vidékén júniusban özcerkészlet alkalmával látott egy vadász erdei szalonkát, mely *csüdjei közt fiát vitte*; továbbá Kőszegen 1876-ban talált egy helybeli vadász május elején szalonka-fészket 4 tojással. Ugyancsak Kőszegen vett Chernel 1879-ben június végén két meglehetősen kiszínezett erdei szalonkát, melyeket egy parasztasszony a szomszédos helység erdejében fogott. Említi még Chernel, hogy Pozsonynál, a Kis-Kárpátokban, költésről nem tud egy esetet sem; Modorban azonban bizonyos, hogy egyesek költenek, 1886 június 7-én egy vágáson átfolyó patakocska mellől kelt fel egy előtte.

A határszéli megyéket illetőleg, a többek közt

van adatom Nagy-Kanizsa vidékéről is (Homok-Komárom), ahol többször bukkantak szalonka-fészkekre.

Z. H. F. Vasmegeye stíriai határára vonatkozó adatait közölve, említi, hogy egy aránylag csekély területen, melyen vadászni szokott (a Zala és Rába közti fensíkon kiterjedt róna erdőben), minden tavasszal 15—20 szalonkafészket talált.

Borsitzky Ottó „A Természet” 1901-ik évf.-nak XIV. számában említi, hogy a szalonka a Vértes hegységben évenként és talán nagyobb mennyiségben is fészkel és azt onnan következteti, hogy elég gyakran látott és hallott szalonkát május, sőt június hó folyamán is. „Az esti órákban röpdöstek s épen úgy, mint tavaszi húzáskor, kurrogtak (pisszegésre nem emlékszem). Egyik már idős erdőőrömnek említettem a dolgot”, — mondja Borsiczky — „ő ezt egészen természetesnek találta s azt mondta, hogy már sokszor látott és hallott nevezett időben szalonkákat.”

Ugyancsak „A Természet” fönt hivatkozott számában érdekes adatokat közöl még Borsiczky úr Esztergom vidékéről is a szalonkaköltések tárgyában, irván a következőket; „1888-ban Esztergom város tulajdonát képező „Barátkúti erdő” nevű erdőrészben a munkások — sajnos, hogy a hónap és napra már pontosan nem emlékszem, de azt hiszem, májusban volt, — cserkészút készíttéssel voltak elfoglalva. Én úgy déltájban e munkásokat megtekintendő, csak úgy toronyirányt nekivágtam az erdőnek s egy-néhány négyszögmeternyi, itt-ott csadéval benőtt tisztásra érve, egy öreg és néhány fiatal szalonkát pillantottam meg közvetlen közlőrl. A szalonkák egy csoportban gubbasztottak. Midőn eme érdekes csoporthoz már csak mintegy két lépésnyire voltam, az öreg szalonka hirtelen fölrebbent s az egyik fiát magával vitte. Egészen jól láttam s látta a velem levő Novotny nevű vadőr is, hogy az öreg a fiatal lábaival fogta át s úgy repült el vele. Az ottmaradt 3 darab fiatal szalonka közül, melyek futva iparkodtak menekülni, kettőt kalappommal leborítottam. A harmadik úgy eltűnt, mintha a föld nyelte volna el. Az öreg szalonka a felrebbenés helyétől alig 50 lépésnyire leszállott — mire a velem levő vadőr figyelmeztetett, — de oda sietve, hült helyét találtuk. A fiatalok még pihések voltak, de daczára ennek, a midőn megszemlélés után elbocsájtottam őket, úgy elfutottak, hogy nem bírtam őket többé felfedezni.”

Azt is említi még Borsiczky, hogy a Vértes hegységben egy ízben április 14-én és egy másik esetben ugyane hó 25-én talált szalonkafészket, az előbbiben 2, az utóbbiban 4 tojással.

A Balaton mellékéről, nevezetesen a Keszthely és Sümeg közt elterülő erdős hegyhákat illetőleg, igen sok szalonkaköltési adatom van a régebbi idők-ből. Azon a vidéken valamikor tömeges szalonka-fészkeléseket lehetett tapasztalni. Z. H. F. is megemlékezik erről reminiscenciái között mondván: „Felejtethetlen marad a szalonkák azon sokasága előttem, mely a hatvanas években egy aug. végével tett cserkészlet alkalmával a Rezivágások cserkésző útjai mellől előttem felszállt.”

Eszmelánczolatnál fogva itt rá kell mutatnom arra a körülményre, hogy eltekintve a fészkelésre alkalmas helyektől, a tapasztalatok bizonyossága szerint a korábban elpárult szalonkák szükségből (ha a letojás ideje küszöbön van) belenyugszanak még az oly

helyeken való tömeges fészkelésbe is, ahol különben csak esetleg egyes szalonkák szoktak családalapítás végett letelepedni.

Ezek után a fent regisztrált adatokat egybekötve és saját tapasztalati adataimat is latba vetve, világosan kitetszik ama vélekedés tarthatatlan volta, mintha Magyarország területén az erdei szalonka csak ritkán, talán kivételesen fészkelne s ekkor is csupán a Kárpátok magasabb pontjain. Ellenkezőleg, az igazság az, hogy az erdei szalonkát az egész országban költő madarainkhoz számíthatjuk, mely nemesak magas hegységeinkben, hol egyébiránt rendszeres fészkelő, hanem az ország alacsonyabb hegységeiben s a síkságon elterülő nagy erdőségekben, pagonyokban is telepszik és nemesak az északi, hanem a délibb és nyugati megyékben is. Hogy mégis miért nem találunk több szalonkafészket, ezt megokolja az a körülmény, hogy épen a szalonka költési ideje alatt (május és júniusban) legkevesebbet járunk az erdőben; azután meg az elszigetelt viselkedésű, tavasz és többnyire a legáthatolhatóbb helyeken rejtőzködő szalonkát nehéz is megfigyelni; ehhez járul, hogy fészkenek kinézése és annak környezete is olyan kevésbé jellemzetes és feltűnő, hogy a legélesebb szemű kutató figyelmét is elkerülheti; a madár meg nem árulja el magát, mert vagy idejében látatlanul megszökik, vagy pedig csak akkor röppen ki, midőn már alig egy-két lépésnyi távolság választja el az embertől, sőt a kottló szalonka rendszeren elhagyja maga mellett menni az embert annélkül, hogy felkelne.*) Szóval igazán csak véletlenségből lehet a szalonkafészket s egyes kottló szalonkákat felfedezni; a rendszeres kutatások azonban alighanem meglepő eredményre vezetnének a szalonkás vidékeken.

(Folytatjuk.)

Idegen látogatók.

Az állatéletben sok olyan jelenségre találunk, melyet csak behatóbb vizsgálat után, természetrajzi, földrajzi, éghajlattani, geológiai biztos tudásunkkal vagyunk képesek megfejteni. Az okok, melyek a természetben az okozatok szülői: csodálatos dolgoknak tünnek föl előttünk, ha vizsgalódásainkban nem vagyunk következetesek. A logika csak egyetlen botlást kövessen el: megszakadt a lánczolat, mely az ismeretre vezet.

A nép, daczára annak, hogy alapos tudása nincs, sokszor egészen jó úton jár egyes természeti jelenségek megfejtésében és nem egyszer bámulatba ejt tiszta logikájával. A mi földmíveléssel, pásztorkodással foglalkozó lakosságunknak legtöbbször a nagy, végtelen természet egyetlen tanító mestere és a tapasztalat, melyet ott szerez nappali és éjjeli foglalkozása közben a mezőn, réten, erdőn, ahol a lelkére sokszor kényszerítőleg hatnak a környezetben megnyilatkozó természeti jelenségek. A nép — mondhatnám — önkénytelenül tanul. Megismeri a növényéletet annélkül,

*) Még a legjobb orrú vizsgálóval is nehéz a költési időben eredményes kutatást tenni, mert különösképen úgy a szalonkafészkeknek, mint magának a kottló szalonkának, de sőt esirkeinek is igen kevés szimatja (önszaga) van.

hogy tudatával birna annak, ami szabályozza, elősegíti, vagy megakasztja fejlődését. Tudja a növények ezerféleségének rendeltetését, orvosi, gazdasági hasznát, annélkül, hogy szervezetéről, vegyi összetételéről csak halvány sejtelve is volna. Gyógyít, mérget kever, táplál azokkal, szépítő szernek felhasználja, sőt oly csodatevő hatalmat is tulajdonít egyiknek-másiknak, mely emberfeletti cselekedetekre képesít. De ezekről más alkalommal beszélek. Most az állatéletben előforduló azon jelenségekről szólok, melyek sok esetben még a természettudományokban jártas embert is zavarba hozzák. Megtörténik az, hogy teljesen idegen, a mi vidékünkön ismeretlen madarak jelennek meg a környezetünkben. Egyszer csak feltűnnek s nem sok idő után ismét eltávoznak tőlünk észrevétlenül. A nép az ilyen jelenségekből — babonáskodásra hajlandó természeténél fogva — oly dolgokra következtet, melyeknek semmi összefüggésük nincs a jelenségekkel. Nem először tapasztaltam már a Szilágyság erdős vidékein, hogy a messze északról levándorolnak hozzánk oly szárnyasok, melyek itt állandó tartózkodásra sohasem vállalkoznak. Nehány napig vendégeskednek nálunk s azután, búcsút sem mondva, itt hagynak bennünket. Az elmúlt évek egyikén, a tél derekán, egész sereg vízi szárnyas jelentkezett a Szamos nyílt vizén. Hírül adták nekem s én a vadászszenvedély lázával s az ily természetrajzi jelenségek iránt bennem nyilvánuló érdeklődéssel szánkoztam ki a folyó partjára. Nem esalatkóztam. A Szamos nyílt vizén — Szélszeg és Sülelmed között — százkra menő vízi szárnyas úszkált, de amelyek mind ismeretlenek voltak e vidéken. Nagy fáradsággal két darab szárnyast elejtettünk. Az egyik récze, a másik gém volt, mindkettő a magas északon él állandóan s itt nálunk ez ideig sohasem látták. Még a nevét sem tudtuk megállapítani a kóbor vendégeknek, melyek áldozatul estek kirándulásuknak. A récze húsa annyira halízú volt, hogy a legpompásabb mártásban sem élvezhettük. — A nép az idegen vándorok megjelenéséből rettenetes hideget jósolt, melynek épen az ellenkezője teljesült. Egész januárunk s a február nagyobb része szokatlanul enyhe időjárással folyt le. Valószínű azonban, hogy az északi nagy tavak fölött uralkodó hideg s az ennek következtében jégpáncéllal borított vizek az élelmiszerek teljes elzárásával kényszerítették őket a vándorútra. A madárvilágban nem szokatlan ez a jelenség s mindig megvan annak a természeti oka. Az állatok sohasem vándorolnak kedvtelésből, sem világlátó turista szenvedélyből, hanem oly kényszerűségből, melynek szigorúságát a természet nem változtatja meg édes gyermekei kedvéért sem. Hanem azután felruházta azokat oly okossággal — ösztönnel, — mely pótolja a legnagyobb földrajzi tudást is s melynek hatalmas útmutatásával fölkeresik azokat a helyeket, ahol létfenntartásuk biztosítva van. Ez a csodálatos érzék, okosság, — vagy legyen az ösztön — bámulatba s valóban gondolkozóba ejti azt is, aki szentül hiszi — amihez óriás hiúság kell, — hogy az Isten egyedül az embert áldotta meg szellemi tehetséggel . . .

A mostani tél is hozott hozzánk kedves idegeket, éhes vándorokat, melyek január végén — váratlanul — nagy csapatokban jelentkeztek a Meszes környékén s általános feltűnést keltettek csinos alakjukkal, finom rubázatukkal, formás fejükkel, melyeken kicsike bóbitát viselnek. Az elegáns vendégek

szorgosan felkerestek minden bogyótermő fát és bokrot s vidáman lakomáztak a téli csemegékből. Zilah környékén különösen nagy számban röpködtek s a gyümölcsösöket is felkeresték, sőt a díszkertek cserjéiről leszedegették az ott maradt gyümölcsöket. Először a lépveszőkkel, csapókalitkakkal madarászó gyermekektől hallottam az idegenekről, de később magam is kíváncsian leskelődtem utánuk. Nem sok fáradságba került közelükbe jutnom; mert az emberekhez elég bizalmas közlekedést tanúsítottak s csak akkor riadtak föl a bogyóval rakott fakról, ha nagyobb madarak szelték át a levegőt, vagy ha távolról hallották a vércse, kánya éles visítását, a varjú nagy káromását, mely többnyire valami ragadozó közeledtét jelzi. Tisztában voltam ugyan azzal, hogy az idegenek az északi tájakról vándoroltak hozzánk, mert oda fenn bizony nagyon keserves napok jártak a madarakra, erős hideg dermedtette őket s a nagy hó hozzáférhetetlenül eltakarta eledelüket; — de azért, hogy tisztán meghatározhassam családi származásukat, lelöttem belőlük egyet. Amint kezembem vettem a finom, elegáns tollmezű madárkát, azonnal tisztában voltam elnevezésükkel is. Az északi mostoha idő, a nagy tél a *selymfarkú madarat* (Bombycilla garrula) űzte fel az előhegységek szelidebb éghajlatú tájára. A selymfarkú madarat a Szilágyságban (Szilágycseh vidékén) *paraszt tengelicz-nek** nevezik s itt való megjelenéséből nagy havazásokra, hóviharra következtetnek. Ez a jövendőlés most — e madarak megjelenése után — sem teljesedett, mert az egész február enyhe, tavaszi időjárással telt el. Hanem az északi vidékeken, a hol állandóan tartózkodnak, e télen is nagy havazások voltak, melyek egyidőre más vidékre vándorolni kényszerítették az inségeseket. Pár hétig tartózkodtak nálunk s amint a tavasz közeledtét érezték, itt hagyták a mi tájainkat s visszazárnyaltak a zordon északi hegyek közé . . .

Az idegen madarak majd minden télen lerándulnak a mi vidékünkre, kisebb-nagyobb csapatokban. Pár évvel ezelőtt a *bübos vöcsök* egész serege lepte el a Szamos víztükrét s abból is sikerült egy párt elejtenünk.

De más, messzi tájék madarai is eltévednek

* A *selymfarkú madár*, mely az Alpokon s nálunk a magas Tátrán tartózkodik, mint itteni gyümölcstermelőktől hallottam, sok kárt tesz a gyümölcsökben; mert ha a bogyókat fellakmározta, a legszívesebben a gyümölcsfák termő-rügyeit élvezi. S mivel sokszor nagy csapatokban jelentkezik vidékünkön, számbavehető kárt okoz. Fenn az északi hegyeken nem számítható a kártékony madarak közé.

olykor hozzánk. Így néhány évvel ezelőtt a *pusztai tyúk* néhány példányát láttuk a vármegye érmelléki részén. Ezek akkori megjelenéséről Herman Ottó kiváló tudósunk is említést tett akkor a „*Természettudományi Közöny*“ egyik füzetében, kifejezést adván annak is, hogy a *pusztai tyúk* talán nálunk is meghonosítható volna. De ez idő óta semmi hírt nem hallok az ázsiai puszták ez érdekes madarairól; úgy látszik, valami természeti kényszerűség kergette hozzánk őket s nem találván itt oly éghajlati és földrajzi kedvező viszonyokat, amilyenek megtelepülésre bírták volna vendégeinket: rendben, észrevétlenül visszazárnyaltak ős hazájukba. . . .

Nem oly régen, *Kulin* törvényszéki bíró lőtt a zilahi határ egyik fűzesében — a Sarmásvölgyön — egy *reznek tyúkot*, a mely a déli vidékekről került föl hozzánk. Mi hajtotta föl e szép madarat ide? — előttünk máig is eldöntetlen kérdés. Az elejtett példány a zilahi ev. ref. Wesselényi-kollégium természetrajzi gyűjteményében van elhelyezve.

Az idegen vidékeken honos madarak nálunk való tartózkodása azonban csak rövid időre terjed. Erős érzékük, ösztönük, azonnal megszokattatja velök az idegenben való tartózkodást, amint a megváltozott természeti viszonyok az édes otthon ismét elárasztják az életfentartásukra szükséges eledelekkel. A honvágy nagy, leküzdhetetlen érzése fölébredt a kicsiny madár szívében is, melybe a bölcs Mindenható kezdetben épen úgy beoltotta a szülőföld iránt való szeretetet mint az emberi szív véredményei közé az az érzések, vágyak ezerféle változatát. Megfoghatatlan, megmérhetetlen hatalom vezérli minden élő lény cselekedeteit s még a legutolsó féregnek is van — Istene . . .

Boér Miklós.

Ritkaságok.

Február hó 1-én rendkívül érdekes s a maga nemében páratlan vadkankoponya került a poprádi múzeum öréhez: Danhauser Rezsőhöz.

Úgy méreteinél, valamint érdekes növesénél fogva feltűnő az alsó bal agyar. Hossza 23 centiméter s teljes félkörben annyira hátra görbült, hogy a hegye a szem alatt átvágta a bőrt s az izomzatban, közvetlenül a koponyacsont előtt megakadt.

A vadkan száját csupán egy centiméternyire sikerült kinyitni, mert a sarló alakban hátragörbülő agyar a koponyán megakadva, akadályozta a további kísérletezést.

A szegény remete körülbelül két éven át járhatt-kelhetett e szokatlan szájkosárral. Erre enged legalább következtetni az, hogy az agyar által a bőrbe vágott seb szélei teljesen behegedtek. Kevés enniválóját az orrmány alatt jobboldalt szedte be s itt az összes metszőfogak a táplálék erőszakos betolása által teljesen lekoptak.

Miután a hatalmas állat száját az akadályozó agyar miatt nem volt képes kinyitni, néhány hónapon belül bizonyára éhen pusztult volna el.

Az abnormis agyar fejlődésének magyarázata egyszerű. Az alsó agyar belső- s a felső agyar külső oldalának kölcsönös súrlódása folytán a fogak kopnak.

E vadkan fogazatából hiányzik azonban a felső balagyar. A fogak kölcsönös súrlódása e hiány miatt

ki volt zárva, annak következtében fejlődött ki az alsó agyar abnormisan.

A hatalmas kan a szépesi püspökség egyik pagonyában került terítékre.

Súlya egy métermázsa volt.

* * *

A mult ősszel öcsémmel az Anhalt-dessau herceg sárosi uradalmában vadászgattunk. Smatera Alfréd lukói erdőmester meghívott vaddisznó-vadászatra s egyúttal fölkért, hogy a pompás vaddisznó kopómat, a Vigyázt is hozzam magammal.

Keserves éjjeli utazás után a kitűzött nap hajnalán pontosan megjelentünk. Bár a hosszú s komisz utazás kimerítette a kutyámat, a derék állat egész nap s egyedül pompásan dolgozott. Sok vaddisznó került hajtásba, lövés azonban nem esett.

Vacsora közben az erdőmester többek között ezt az érdekes történetet mondotta el:

— Tizenkét évvel ezelőtt mint gróf Kinszky Zdenko főerdésze a galicziai Stry községben laktam.

Egy nyári estén pásztorfiúk kis hiúzkölyköt hoztak lakásomba. Mikor a havasokból hazamenőben voltak, az egyik vágás szélén kutyanagyságú sárga állatot láttak fölgrani, amely a magas fűben hirtelenül eltűnt. Csupa kíváncsiságból elmentek a helyet megnézni s akkor az egyik széldöntvény alatt két hiúzkölyköt pillantottak meg.

Az egyik nyafogó s köpködő apróságot elve elfogták, a másikat dulakodás közben agyonnyomták.

Az esetet bejelentettem a grófnak, kitől azt a választ kaptam, hogy neveljem föl a kis zsványt, ő majd elajándékozza valamelyik ismerősének.

Teljes három éven keresztül nálam volt a bestia.

Eleinte vad s megközelíthetetlen volt, később annyira megszeliődött, hogy a szakácsnőt, aki ápolta s gondozta, lépten-nyomon hűségesen követte, akár csak egy kutya. Éjjel a félszerben halt; azonban az asszony parancsom ellenére télen keresztül a szobájába vitte s vele egy ágyban aludt. Napközben az udvaron sétálgatott, olykor a padláson keresztül fölmászott a háztetőre s ott sütkérezett. Hívásra mindig előjött. Nyaranta a szomszédos rozsmezőkre is ellátogatott, messzebbre nem merészkedett. Gyakran az éjszakát is a szabadban töltötte, de reggel mindig pontosan visszajött. A szárnyas vadban, két libát kivéve, nem tett kárt s három éven keresztül teljesen úgy viselkedett, mint a házi macska.

Olykor olykor jókedvében dorombolt is.

A sötét szobában csak a rémesen villogó zöld szeme árulta el jelenlétét.

A megszelídült hiúznak sok bámuloja akadt s kíváncsi érdeklődők idegen országokból jöttek megbámulni az érdekes bestiát. Különösen sok porosz fordult meg nálam.

Féltem azonban mindig, hogy kitör belőle az alattomos vadság s mert a gróf nem tartott rá igényt, 100 frtért eladtam a lemergi állatsereglet tulajdonosának.

A hiúz azonban hetednapra elpusztult ketreczében; úgy látszik, hogy az élvezett szabadság utáni vágy ölte meg. . .

Ennyi az idézett elbeszélésből.

Öreg úri embertől hallottam e történetet, aki szavahihetőségének igazolására magas állású hivatalnokokra hivatkozott.

Szinte hihetetlenül hangzik e két szó: szelidített hiúz; hiszen a vérengző bestia megtörhetetlen vadsága közismeretes. Föltehető ezek után az eshetőség, hogy a hiúz makacs vadsága megtörhető ugyan s hogy az ember közelében ugyan többé-kevésbé megszelídül, ha kiskorától fogva fogságban van.

Azonban alig hiszem, hogy ily kísérletezésekkel valaki megpróbálkozna, mert egyrészt hiúzkölykökre szert tenni szinte lehetetlen, másrészt kérdelem: ki tűrne meg házában egy vérengző természetéről ismeretes s alattomos macskát? . . .

Azt hiszem, senki sem.

* * *

A nevezett erdőmestertől egy másik történetet is hallottam:

— Galicziából Szolyvára, a gróf Schönborn Ervin-féle hitbizományi birtokra kerültem főerdésznek.

Egy alkalommal favágók két medvebocsot fogtak. Mind a kettőt fölneveltem; később azonban elajándékoztam az egyiket. A kis macskót az egyik erdőőr gondozta, etette s a kis talpas valóságos majomszeretettel csüngött ápolóján.

Két éves korában löttem agyon.

Ugyanis az történt, hogy az erdészlak előtt folyó patak tulsó partján összeverekedett az erdőőr a házsártos feleségével. Az asszony erősebb volt s legyűrte becsipett férjét.

Egyszere honnan, honnan nem, előkerült a maczkó s a dühöngő asszonyra támadt. A férfi föltápaszkodott a földről s az egyik kerítéshez támaszkodva nézte a küzdelmet. A medve földre teperte s alaposan helyben hagyta az asszonyt, úgy, hogy karjai s arca csupa seb volt.

A jajgatásra előcsődült a fél falu.

Az egyik esküdt tisztességes távolságból rákiáltott a röhögő erdőőrrre, hogy miért nem védi meg a feleségét?

A vén kujon ravasz mosolylyal azt felelte:

— Csak üsse még egy keveset! Úgy sem bírok a vén boszorkánynyal.

Az asszony közbe elájult.

Mikor férje ezt meglátta, előjött s nevéen szólítva a macskót, ketreczébe vezete s elzárta.

Ott löttem agyon . . .

Leírtam a történetkét.

Egy vadállat részéről az az öntudatos eljárás, hogy ápolójának segítségére siet, mikor kiáltozó hang-

ját hallja s alaposan elveri a felülkerekedett asszonyt, — mikor pedig gondozója nevéen szólítja, hűségesen engedelmeskedik s követi, annélkül, hogy más embert bántana, nemcsak ragaszkodásra, de bizonyos fokú intelligenciára enged következtetni.

Jurán Vidor.

Megfigyelések.

— Az állatok szellemvilágából. —

Házi cziczánk a mult évben négy tagból álló családnak adott életet. Egy közülök, a kis fekete czirmos, a gyerekek kedvence lett; dédelgették, czirógatták, tréfát, játékot űztek vele, aminek a czirmos sohasem volt ellene. Bámulatos volt ragaszkodása kis leányomhoz; követte mindenfelé. Ha a szobába surrant, széke alá ült, helyét közben változtatta valamennyi szék alatt. Kora reggel ébredését várta, majd ágaskodva, ébresztőül nyaldosta kis kezét. Sok jó falat is jutalmazta a czirmos hű ragaszkodását!

Délelőtt verőfény borítja házam kertjét; ott sütkérez nyújtózkodva, majd „ballag a czicza is, bogarászni restal, óvatosan lépdel hosszan elnyúlt testtel“ (*Arany*). Hal-kan és egyszer szólal meg 11 óra után a kapu csengője; rögtön élet száll az álmos czicza izmaiba, rohan a kapu felé s sugárzó arczczal, görbült háttal, az öröm látható jeleivel fogadja az iskolából érkezőt, aki naponta megoszja vele reggelijét. Idegenek erős, szokatlan csengetésére meg se mozdul a czirmos! Próbára akartam tenni, hogy füle vagy gyomra vezet-e s meghagytam kis leányomnak, hogy erősen szólaltassa meg másnap a csengőt; úgy is tett. A czirmos gyorsan megindult, de csakhamar tétovázni kezdett s az út fele táján a diófa alatt leült, világos jeléül annak, hogy nem volt biztos az érkező felől. Dupla sebességgel tette jóvá mulasztását a kapunyitás után!

*

Fiatal verébpár sütkérezett az eresz szélén, némán símuld egymáshoz; boldogsága ellene a sok szónak. Valami csalafintaságot engedhetett meg magának a veréb úrfi, mert hirtelen gomolyba keveredve, éktelen lármával csapott le a pár a föld porába. Bámulva nézte a társak hosszú sora a por fellegét, az ádáz harezot s borzas tollal, összecsipkedett fejfel váltak szét az imént még boldog szerelmesek. Elöl az úrfi, utána a párja fenyegető csiripeléssel. Látszólag szemet keresett amaz, de kándikálása, csevegése hívta és nem riasztotta párját. Ez se komolyan üldözte választottját, aki a kapu alatt végre az utcára került ki. Elmaradt most már csevegő mátkája, ami miatt azután hangosabb, hívogató, majd kesergő lett lármája. De hasztalan, hiábavaló volt a lármás hívogatósa; a gyávat, aki a játékból futással húzta ki magát, rideg megvetéssel büntette, de nem sokáig. Kocsizörgés riasztja fel az úrfit, párja követi s ismét az eresz szélén sütkérez a könnyen feledő pár!

Heller Richárd.

ELADÓ DISZES PAPAGÁLY.

Ritkaság, hat hosszú dalt énekel, beszél, nevet, sír, parancsra énekel, kérdésekre felel, sőt ő maga is kérdeget; sohasem kiabál. Cím: Fodróczy H. Graz, Körösistrasse 1. II. em. jobbra. (Kérdezősködők szíveskedjenek válaszbélyeget mellékelni.)

Dr. Lendl Adolf preparatórium

Telefon 194. Budapest, II., Donáti-u. 7. Telefon 19.

A tisztelt vadászközönség szíves figyelmébe ajánljuk

PREPARÁLÓ INTÉZETÜNKET.

Gondos, művészi preparáció, tartós munka, jutányos árak.

Az állatok lehetőleg friss állapotban és nyúzatlanul küldendők be, annak megjelölésével, hogy miképen kívánják azok preparálását (állványra, falra, szőnyeg, fali dekoráció, tablettára, nyitott vagy csukott szárnyal, stb.)

Nagvobli emlősök (például medve, zergo, farkas, stb.) kizsigerelendők; csak 10 kilónál nehezebb csomagok küldendők vasúton (gyorsárúként).

Pontos címet és esetleg a vasuti állomás megjelölését kérjük.

Vasuti szállítmányba nem szabad levelet tenni; célirányos ügy a szállítólevélre mint a csomagra ráírni: „Friss állat kitémésre“.

Elévült tenyésztő módszer

fiatal fűcánoknak a drága, gyors romlásnak alávetett és fáradságosan előállított tojásos morzsákkal való táplálása, mely modern fűcán-tenyésztőinknél **egy régen túlhaladott álláspont**, amióta az utóbbiak a fűcán-észíreket etetésére

Fattinger húsrostos-fűcán-eledel

használatát, melynek elkészítése a legegyszerűbb módon történik; az ezzel táplált fiatal fűcánok erősek, egészségesek és minden időjárás viszonyát bírják, ellen edzi és védi őket. Ára 50 kgr.-kint 23 korona, 5 kgr.-os bérmentes csomag 3 korona. Utasítás ingyen és bérmentve. — Ajántható állateledel ezenkívül:

Fattinger húsrostos kutyalepenye. A legegyszerűbb, legjobb kutyaeledel az összes fajok részére. Utasítás a kutyák ésszerű táplálására ingyen. Ára 50 kgr.-kint 22 korona, 5 kgr.-os bérmentes csomag 3 kor.

Fattinger pisztráng-vértápszere, 3-féle minőségben. Felülmúlhatatlan hatású, kitűnőnek bizonyult eledel pisztrángok részére. A legkiválóbb tenyésztők sikerrel használják. Ára 50 kgr.-kint 20 korona, 5 kgr.-os bérmentes csomag 3 korona. Utasítás ingyen. — **Fattinger ponty-vértápszere,** 2-féle minős.

Elősegíti a gyors növest és a jó húskepződést. Ára 50 kgr.-kint 9-50 kor., 5 kgr.-os bérmentes csomag 2 kor. Prospektus és árjegyzékek Fattinger többi állateledeléről **kutyák, szárnyasok, madarak, disznók** stb. részére ingyen és bérmentve.

Budapesti rak-tárak:

Zubek Bertalan és tsa. IV. Múzeum-körút 29. Geitner és Rausch, VI. Andrássy-út 8. sz.

Fattinger & Comp.

állateledel-gyára Wien, IV. Resselgasse 5.

MAGYAR TANSZERKÉSZÍTŐ-INTÉZET

FELDMANN GYULA

BUDAPEST, VI., FELSŐ-ERDŐSOR 5.

(TELEFON 17-23.)

Minden irányú iskola t. vezetőinek, tanárainak és tanítóinak szíves figyelmébe ajánljuk

hazai saját gyártású

fizikai, kémiai, természettudományi és geometriai tanszereit.

Üvegtechnikai intézet.

Szakszerű tanácseset és tájékoztató költségvetéssel szívesen szolgálunk iskolák felszerelése alkalmával. — Újabb szerkezetű tanszerek elkészítését és tanszerek javítását elvállaljuk; mechanikai és üvegtechnikai precíziós munkákat elfogadunk.

Árjegyzékek ingyen és bérmentve.

„A m. kir. Vallás- és Közoktatási Minister a Feldmann Gyula-féle physikai és kémiai tanszerkészítő és üvegtechnikai intézetet az enemű beszerzési forrásokól ajánlott hazai eszközök közé utólagosan felvette.“ (Hivatalos Közlöny X. II. 229.)

„A m. k. Vallás- és Közoktatási Minister Feldmann Gyula budapesti tanszerkészítő által készített természettudományi eszközökből a részletes jegyzékben felsorolt physikai alap- és kibővített felszerelési jegyzéket a népiskolák számára tanszerül engedélyezte és az engedélyezett tanszerek jegyzékébe felvette.“ (Hivatalos Közlöny. X. 17. 360.) (40782-1902.)

Mint szőlőnagybirtokosok

ajánljuk kiváló minőségű hordó- és palackborainkat, melyek mint a ménes-magyarai borvidék **gyoroki**, valamint a család **vadkerti és vámospércsi** nagy kiterjedésű szőlőbirtokainak kifogástalanul tisztán kezelt saját termése kerülnek forgalomba.

Ezen borok kitűnő voltáról számos elismerő levél tesz tanúságot, egyebek között a következő: „A nekem küldött jó borokkal minden tekintetben igen meg vagyok elégedve s így azokat minden vadászembernek szívesen ajánlom“. Novotny J., cs. és kir. szab. fegyvergyár, Prága.

Kívánatra horminták küldetnek. Árjegyzékek ingyen és bérmentve állnak rendelkezésre.

Andrényi Kálmán utódai
Aradon.

„A Természet“

I. és II. évfolyamának néhány

teljes példányát,

— vagy az I. évfolyam III., IV., V., VI., VII., VIII., IX., XVI., XVII. és XIX., továbbá a II. évfolyam IV., VI. és VII. számait — visszaváltja kiadóhivatalunk. Esetleg ez évi új évfolyammal szolgálunk helyette.

FOTO-CZINKOGRAFIAI MŰINTÉZET.

MŰVÉSZETI SOKSZOROSÍTÁSOK.

Clichék folyóiratok, könyvek, árjegyzékek és tudományos művek számára, kitűnő kivitelben, legjobb módszerek szerint előállítva.

Cím osakis: BUDAPEST, VI. ker., Király-utca 30. szám.

Jutányos árak.

TELEFON: 18-99.

Jutányos árak.

„A TERMÉSZET“ szerkesztősége és kiadóhivatala: Budapest, II., Donáti-utca 7. dr. Lendl Adolf intézete.

Nyomatott Wesselényi Géza könyvnyomdájában Hódmező-Vásárhely, Andrássy-u. 22.